

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.
INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XX

BELGRADE
1989

BALCANICA XX, Beograd 1989, 9—453.

ЈАНИЧАРСКА КАНУННАМА

Медде-и Кану-и Јеничери Оджагы Тарихи (историја происхождения законов яничарского корпуса), Издание текста, перевод с турецкого, введение, комментарий и указатели И. Е. Петросян, „Наука“, Москва 1987, 284+314 стр.

Турски робовски систем је довео до стварања посебне војне формације *јаничара* чија ће улога, војна и политичка, осетно утицати на историју Турског Царства. Јаничари су убрзо постали елитни војни корпус, а њихова несхватљива храброст и пожртвовање изазивали су дивљење и безграничан страх не само код непријатеља него и код савезника. Од њихове подршке су умногом зависили избор и смена високих државних достојанственика, па чак и судбина појединих султана. Зато није чудно што је ова институција још од XVI века постала средишни предмет интересовања у изучавању турског војног уређења.

Јаничарске кануннаме представљају без икакве сумње основни наративан извор у коме се јасно огледа организација саме установе. (Овде кануннаму никако не треба схватити у њеном основном значењу султанског закона; у овом контексту, њено значење је најближе појму *трактат*.) Досад најбоља студија о јаничарима, I. H. Uzuncarsili, *Osmanli Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları*, I, Istanbul 1943¹, темељи се пре свега на подацима из овог извора. За сада је познато свега осам тешко приступачних рукописа јаничарске кануннаме (различитих наслова, али сличне садржине). Уочивши њен значај, совјетски турколог И. Е. Петросјанова је одалучила да приреди критичко издање и тиме научној јавности приближи овај неопходан извор-приручник.

Критичко издање се састоји из увода, превода кануннаме на руски, коментара, факсимила и регистара. За издање је искоришћен препис анонимног рукописа који је похрањен у рукописној збирци Лењинградског одељења Института за изучавање Истока (при Академији СССР) под сигна-

туром — А 249. Потиче из приватне колекције Л. А. Перовског, познатог руског државника, министра иностраних послова и љубитеља оријенталних старина. Његов наслов *Историја настанка кануна јаничарског оцака* није оригиналан; додат је касније да замени прецртани наслов *Кануннама Његовог Величанства, султана Ахмед-хана, која се односи на јаничаре (Yeniçeri Ocagının Sultan Ahmed Han Hazretlerinin Kanunnamesi)*. Рукопис садржи 149 листова дименције 18,5×11,5 cm. Писан је веома читким несхијем. Име преписивача је познато и налази се на крају рукописа: Ибрахим ибн Исмаил. Оригинал и препис нису датирани, али је И. Е. Петросјанова на основу унутрашње анализе текста утврдила датум настанка оригинала као 1606. годину (?), док се за препис морала ослонити на не увек поуздане водене знакове, чија је анализа указала на почетак XVIII века.

За критичко издање лењинградског рукописа коришћени су рукописи из Готе и Братиславе (потоњи потиче из Башагићеве библиотеке). Готски рукопис је готово истоветан са предлошком, док братиславски представља у пола скраћену верзију (79 л.). Петросјанова није имала могућности да погледа пет рукописа који се налазе у турским архивима (два у Топкапи-сарају, два у библиотеци Сулејманџе и један у приватној колекцији проф. Узунчаршилија).

Приређивач је у обимном уводу дао основне карактеристике лењинградског рукописа и времена у коме је настао, сагледавши његове особености у светлу разлика са готским и братиславским примерцима. Време настанка је установила према помену султана Ахмеда (иако није назначено о којем Ахмеду је реч:

првом, другом или трећем) и великог везира Дервиш-паше. Име писца оригинала се не зна, међутим он даје неколико података о себи: пореклом је јаничар (күдоглу), а двадесет година је служио као писар у јаничарском ојаку. Тек као *коруџи* (врста ветерана-пензионера) одлучио је да напише ово дело. Питање које се неизоставно намеће јесу извори за овај трактат. Без сумње, то је пре свега његово лично богато искуство, прпено из самог средишта збивања. Оно је поткрепљено сећањима на приче његовог деде Сака Махмуда, који је у време Сулејмана Величанственог био четрнаест година на положају јаничарског аге у Истанбулу. Када је реч о ранијем периоду, приређивач закључује да је коришћена, а понегде дословно преписивана, хроника хоце *Tadž ut-tevarih*.

Сам текст извора састоји се од увода, девет поглавља о установама јаничара и описа похода Сулејмана Величанственог против Персијанаца 1553—54, који је додат као десето поглавље. Увод представља упознавање са садржајем кануннаме. Деоба на поглавља не значи увек доследно обрађивање одређених целина; многе информације које се односе на исто питање расуте су на више места.

У првом поглављу, које се односи на почетак историје јаничара, налазимо познату легенду о добровољном укључивању Босанаца као муслимана у систем девширме (стр. 55). На њу је 1912. године први указао. С. Башагић, пронашавши је у свом примерку кануннаме. За територије насељене нашим становништвом везује се још једна прича. Аутор наглашава да не постоји закон о закупању оглана из Београда (нашег или Стоног?), средње Угарске и Хрватске крајине (серхата) зато што се од Мабара и Хрвата никад не може направити добар муслиман; кад улуче прилику, они често беже натраг (стр 57).

Кануннама почиње хронолошки оснивањем ојака, објашњавањем система девширме и школовања адеми-оглана. Пажљиво су размотрена питања плата, дневних следовања хране, обавеза, неженства, увакуфљења. Проблем ветерана-пензионера провлачи се на више места, што говори о томе да је аутор био незадовољан својим тадашњим статусом. Највећи део кануннаме заузима детаљно приказивање војне организације: подела на буљук, официрски кадар, њихов распоред, припадљности и задужења. Као човек свог времена, он није пропустио да се не пожали на увођење новина у организацију јаничара, пренебрегавање старих закона и постављање дворских људан на високе војне положаје.

Велику вредност овог издања представљају технички успешно приређени и веома читки факсимили, чему је свакако допринео и добро очуван примерак рукописа. Обимни коментари разјашњавају одребене недоумице и омогућавају критичко сагледавање разлика између три рукописа, али су преоптерећени бројним и другим објашњењима готово свих наведених општепознатих појмова (тимар, спахија, санџак, велики везир, итд.). Издање је опремљено пажљиво састављеним регистрима термина и непреведених израза, личних имена, географских назива, етничких назива и имена наведених књига (рукописних). Они су дати и на арабици, што веома олакшава рад на кануннама.

Критичко приређивање јаничарске кануннаме је прворазредан догађај у савременој османистици. Поред потпунијег знања о установама јаничара, овај извор ће нас умногоме приближити разумевању једног кризног периода историје Османског Царства с почетка XVII века.

Александар Фотић